

**МОТИВЪТ ЗА САКРАЛНОТО БЕЗГЛАВИЕ И ДОСТОВЕРНОСТТА НА ЛЕГЕНДАТА ЗА ВОЙВОДАТА
ГЕОРГИ ОТ СЕЛО ЧЕРНОГОРОВО, ПАЗАРДЖИШКО**

На стр. 74 и стр. 75 в своето „Географико-историко-статистическо описание на Татар-Пазарджишката кааза“ (София, фототипно изд., 1973) Стефан Захариев разказва легенда със следното съдържание:

„Половин час на север от селото (Черногорово - б. м. К. П.), в подножието на Коюн тепе, има един исполински гроб, дете селяните на всеки Гергьовден отивали вседомовно, та клали овни върху гроба, в жертва на героя, и се гощавали за спомен. За този Български герой доказват, че бил някой войвода Георги, който при завоеванието вардил крепостта, която е на средния връх на Коюн тепе, сега развалена. Той като излезнал с воините си на Гергьовден да отблъсне турското нападение, в сражението му отсекли главата и той без глава припкал, докато паднал на това място, дете после го заровили, и за чест му принасяли жертва Черногоровци. Но преди 70 години със силата на Каванозовци, турците го отнели и го нарекли: Ялжнъсча Гази, та сега е дервишко теке.“

Тази легенда в своята цялост е била предмет на множество публикации. Настоящата статия е опит да се поясни смисълът само на част от легендата. Тази, в която се казва:

„ ... в сражението му отсекли главата и той (войводата Георги - б. м. К. П.) без глава припкал, докато паднал на това място, дете после го заровили, и за чест му принасяли жертва Черногоровци.“

Съвсем категорично тук трябва да се посочи, че в тази част от легендата, става дума за т. нар. сакрално безглавие, чийто вещ тълкувател в съвременната българска етнология е д-р Росен Р. Малчев. Показателна в това отношение е статията му „Фолклорни реализации на мотива за сакралното безглавие от село Чепино в контекста на Балканската и Евразийската традиция“ (Сборник „Цепина, Чепинско, Велинград - хилядолетната традиция на Северозападните Родопи“, с. 205-214, София, 2010).

Според Р. Малчев проявите на идеята за сакрално безглавие има разнообразни етнокултурни и конфесионални характеристики в различните региони на света. На Балканите този мотив се реализира в канонични и във фолклорно-религиозни варианти. Всички те имат сходен сюжетен тип, чийто основни моменти са следните:

Главата на свят човек, мъченик за вяра и род, е посечена. Той я взема в ръцете си, т. е. става „кефалофор“ (в превод от гръцки език - „главноносещ“) и там, където пада тялото му, се основава култово средище. В други варианти героят лети без глава, която действа самостоятелно, а той самият се определя като „акефалос“ (в превод от гръцки език - „безглав“).

Като се позовава на мнозина изследователи Р. Малчев приема, че началото на тази религиозно-фолклорна традиция се свързва с култа към Йоан Кръстител, т. е. това начало се поставя още в периода на зараждането на християнството през I в.

По-късно на Запад традицията на сакралното безглавие се утвърждава чрез изградения през III в. **култ към Сен Дени** - покровителят на Париж. Р. Малчев посочва например, че върху една от вратите на Парижката **Нотр Дам дьо Пари** има барелеф на този светец без глава.

На Изток коментираният мотив намира своето проявление в култа към Йоан Владимир - зет на българския цар Самуил и княз на сръбската държавица Зета в нач. на XI в., който в средновековната ни книжнина се посочва и като български владетел и светец.

Р. Малчев има предвид всичко това, но визира и нещо друго, което е особено важно. Според него преданията за светци и воители с отрязани глави **„кодират по фолклорен път историческата памет за борбата на балканските народи срещу османците през XIV–XV в. Техните герои са мъченици за вяра и род. За българите такива са цар Иван Шишман, цар Костадин, св. Иван Рилски, войводата Георги от село Черногорово, Пазарджишко, Коста Лера от Македония, безименен християнски войвода от войската на Владислав Варненчик и др. За сърбите това са: княз Лазар, Милош Обилич и др.“**

Тази идея Р. Малчев приема от първия изследовател, който поставя легендата за войводата Георги от село Черногорово в един по-общ научен и български национален контекст - проф. д-р Тодор Ив. Живков. Ето какво ни съобщава видния етнолог:

„В едно от преданията, когато турците отсекли главата му, Иван Шишман си я взел и литнал при „свети Отец” (Иван Рилски). Мотивът за отсечената глава се отнася според материалите и за други последни бранители на българското царство. Така например до село Черногорово, Пазарджишко, има огромен дъб, който принадлежи според преданието на бранителя на тамошната крепост Георги. В едно сражение, станало на Гергьовден, му била отсечена главата и той „без глава тичал до дъба.” („За спецификата и развитието на българските народни предания” във „Фолклор и съвременност”, София, „Наука и изкуство”, 1981 г., с. 175, 176)

В интерес на истината трябва да се посочи, че Т. Ив. Живков е променил част от Стефан-Захариевата легенда – там, където казва, че след като му е отсечена главата, войводата Георги „без глава тичал до дъба”.

Вече стана ясно, че точните думи в тази част от текста на Ст. Захариев са:
„... без глава припкал (войводата Георги - б. м. К. П.), като паднал на това място, дето после го заровили, и за чест му принасяли жертва Черногоровци”.

Всичко казано дотук предполага следните изводи:

Мотивът за сакралното безглавие се свързва предимно с личности, чието историческо съществуване е доказано. Войводата Георги от Коюн тепе се поставя наред с тях. В този смисъл легендата за него намира още едно основание за своята достоверност.

КОСТАДИН ПАМПОВ

ЗА ИМЕТО НА ЕДИН СПОМОЩЕСТВОВАТЕЛ

На с. 193 в книгата си „Просветното дело в Пазарджишкия край през Възраждането”/1996 г./, историкът Димитър Жлегов твърди: „Във възрожденските книги „Месецослов или Календар вечний”, съставен от Сичан Николов и отпечатан в Букурещ през 1842 г., и в „Служба за св. Харалампия...”, преведена от гръцки от Неофит Рилски и отпечатана през 1843 г., като спомоществовател намираме името на Стою Маринов от с. Черногорово. С положителност можем да допуснем, че последният добива своята грамотност в родното си село. В началото на 60-те години Стою Маринов, вече като свещеник го намираме в град Пазарджик, където служи в църквата „Св. св. Константин и Елена” в квартал Чиксалън.”

За всички тези факти Д. Жлегов се позовава на известния изследовател Маньо Стоянов /Българска Възрожденска Книжнина, NN 6732 и 5615/.

В следваща своя публикация в „Юбилеен вестник”, издаден през 2012 г. и посветен на 120 годишнината от освещаването на храма „Св. св. Константин и Елена”, Д. Жлегов дава списък на свещениците, служили там от 1848 до 1878 г., в който отбелязва: **Свещеник Стою Маринов, Рег. ист. музей, Паз-к, Фонд Възраждане /Кондики/.**

В енциклопедията „Българска възрожденска интелигенция” /1988 г./, чиито съставители са проф. Николай Генчев и Красимира Даскалова, на с. 402 е записан следния текст: „**МАРИНОВИЧ, Стойко /неизв./ - Свещеник. Спомоществовател от с. Черногорово, Пазарджишко, за „Месецослов” на Хр. Сичанников /1840/**”.

В „Месецослов” обаче от 1840 г. е включен списък на спомоществователите за издаването му и там на с. 154 се чете: „**Благоговейний отец г. Поп Стою Маринчович в Черногорово**”.

Това според мен е сравнително точното име на спомоществователя. Сравнително, защото и тук могат да се направят уточнения. В средата на XIX век и по-късно тази фамилия е била позната в Черногорово като „**Маринчови**”. След Освобождението (1878 г.) се е утвърдила именната форма „**Маринчеви**”. Първият кмет на Черногорово след 1878 г. е записан като Петко **Маринчев** (1865-1940) (**Историческа справка за с. Черногорово, Пазарджишко - Рег. Ист. музей, Пазарджик**).

„**Месецослов**”-ът на Сичан Николов претърпява две издания /1840, 1842/ и е с предимно религиозно-проповедническа насоченост, но съдържа и някои текстове, свързани с по-злободневни области, както и със събития от далечното минало. Във второто издание сред имената на спомоществователите **не фигурира името** на поп Стою Маринчович.

Пълното заглавие на двете издания е:

„Мясецослов или календар вечний, собран от различни други, украсен с много значения, потребни секому человеку, и издан на български за потреба на еднородните от Христодул Костович хаджи Сичан Николов”.

Вижда се, че напълно в традициите на епохата авторът се постарал в заглавието да даде нещо като анотация на книгата си.

С оглед на направените дотук бележки е ясно, че свещеник Стойо Маричович е бил спомоществател на „Мясецослова” от 1840 г., а не на този от 1842 г., както посочва Д. Жлегов. Не е точен и изразът му: „В началото на 60-те години /има се предвид на XIX в., б. м. К. П./ Стою Маринов, вече като свещеник го намираме в град Пазарджик, където служи в църквата „Св. св. Константин и Елена” в квартал Чиксалън.”

Според „Мясецослова” на Сичан Николов още през 1840 г. Стойо Маричович е бил свещеник. В този смисъл е обяснимо и естествено, този в истинския смисъл на думата възрожденец от Черногорско, да бъде спомоществател и на „Служба за св. Харалампия...”, отпечатана през 1843 г. Предвид и на това, че по време на Възраждането, както и днес църквата в Черногорско носи името на св. Харалампий.

КОСТАДИН ПАМПОВ

ЗА ПОП ИВАН ОТ ЧЕРНОГОРОВО И ЗА ЕДНА МРАМОРНА ПЛОЧА ОТ БАТКУН

В показалец на личните имена към „Географико-историко-статистическо описание на Татар-Пазарджишката кааза” на Стефан Захариев, на с. 130, етнографът Александър Арнаудов е отбелязал: **Иван, поп от Баткун.**

В противовес на тази позиция е твърдението на историка-краевед Димитър Жлегов. В свой машинописен препис (на с. 112) (Архив на Х. М.) със заглавие „Църкви и свещеници в Пазарджикия край през Възраждането”, той посочва, че **поп Иван е служил в църквата в Черногорско в средата на XIX век.** В подкрепа на това твърдение има достатъчно доводи:

В началото на 34-та си забележка (с. 74) към „Географико-историко-статистическо описание на Татар-Пазарджишката кааза” Ст. Захариев пише: „На южния край на това село (Черногорско, б. м. К. П.) има едно място, което наричат черковище; от там са изкопали селяните един мраморен подстъпник (кюрсия), толкова изкусно изработен, с разни цветя, дето е за чудо. Тоя мрамор и друга една плоча, на която има следния надпис: **Н... ΤΟΥ ΒΙΘΥΣ ΔΕΙΣΟΡΟΥ ΚΥΡΙΑ...** Тая мраморна плоча някой Поп Иван намерил в Баткун и я донесъл в селото, та сега е в черквата.”

В книгата на вещия епиграф проф. Георги Михайлов („Гръцките надписи в България”, том III, с. 163, N: 1283, София, 1961 г.) се откриват известни корекции върху публикувания текст от Ст. Захариев и той придобива вида: **.... ΤΟΥ ΒΙΘΥΣ ΔΕΙΣΟΡΟΥ ΚΥΡΙΑ Η ...** В този си вид надписът вече „говори”, че става дума за посвещение от някой си Битус, син на Дисорос, на богинята Хера, с епитет Кюрия.

В писмо до мен обаче историкът д-р Йордан Илиев предлага съвсем друг, на имаш своите основания прочит, на пренесената в Черногорско плоча от Баткун:

Здравейте, г-н Пампов!

Във Вашата книга най-много ме впечатли един епиграфски паметник, който цитирате на стр. 35. (Става дума за първото издание на книгата ми „Легенда при Върха”, б. м. К. П.). **Разбира се, това се дължи на факта, че се интересувам преди всичко от историята на българските земи в древността. В следващите редове приложих български превод на въпросния надпис и кратък коментар.**

Според указаното от Вас издание на проф. Г. Михайлов (IGBulg., III/1, 1283) надписът се чете: „**Битус (Βίθυς), син на Дисорос (Δείσορου), [постави този паметник] на Господарката (κυρίδα) Хера (Ἥρα)**”.

Става въпрос за мраморна оброчна плочка, вероятно на Тракийския конник, датираща от римската епоха. Така лесно може да се обясни, защо плочката е била пренесена в църква - образът върху нея трябва да е бил припознат като Св. Георги, има много подобни примери, включително и от Пазарджишкия край.

Приетото от проф. Г. Михайлов четене (предложено от Албер Дюмон) изглежда много убедително, думите са синхронизирани, но според мен е възможно да не е бил преписан добре от Ст. Захариев, или да е отпечатан некоректно в книгата му. (...) Ако образът върху плочката е бил на Тракийския конник, не по-малко вероятно е прочитането на последните две думи от текста като **κυρί[ω] Ἥρα[ω]**, т. е. посвещението да е било „на Господаря Херос”.

От това писмо на Йордан Илиев се вижда, че вероятно плочата, донесена от Баткун и намерила място в църквата в Черногорово, е била мраморна оброчна плочка на Тракийския конник. А образът върху нея е припознат като Св. вмч. Георги.

От друга страна в средата на XIX век, в Черногорово е била достатъчно известна легендата, записана от Ст. Захариев преди 1851 г., за войводата Георги и защитата на крепостта на **Коюн-тепе** през втората половина на XIV век. („Описание на Татар-Пазарджишката кааза”, с. 74 и с. 75, б. м. К. П.):

„Половин час на север от селото (Черногорово, б. м. К. П.), в подножието на Коюн тепе, има един исполински гроб, дето селяните на всеки Гергьовден отивали вседомовно, та клали овни върху гроба, в жертва на героя, и се гощавали за спомен. За този Български герой доказват, че бил някой си войвода Георги, който при завоеванието вардил крепостта, която е на средния връх на Коюн тепе, сега развалена. Той като излезнал с воините си на Гергьовден да отблъсне турското нападение, в сражението му отсекли главата и той без глава припкал, докато паднал на това място, дето после го заровили, и за чест му принасяли жертва Черногоровци. Но преди 70 години със силата на Каванозовци, турците го отнели и го нарекли: Ялжнъсча Гази, та сега е дервишко теке.”

В контекста на тази легенда, споменатият от Ст. Захариев поп Иван, неслучайно е пренесъл плочата от Баткун в Черногорово. Съвсем определено той е възприемал загиналия в битка с османотурските завоеватели черногоровски войвода Георги, като персонификация на Св. вмч. Георги!

Поп Иван обаче не би могъл по този начин да възприема легендата, при положение че е от Баткун. Не би имал в този случай и мотив, да пренесе плочата от Баткун в Черногорово.

Всичко това е в подкрепа на твърдението, че поп Иван е бил от Черногорово и в средата на XIX век е служил в църквата на селото.

КОСТАДИН ПАМПОВ

ЕДНА ЛЕГЕНДА В СВЕТЛИНАТА НА ЕДНА РУСКА КАРТА ОТ 1878 Г.

Овчите хълмове (Коюн тепе) са най-южните разклонения на Панагюрска Средна гора. Това са пет на брой хълма, отстоящи на 15 км на север от град Пазарджик. Върху един от тях (**Острия връх**) се намират руините на средновековна крепост. Върхът е с конусообразна форма и е разположен точно в средата на споменатите възвишения, т. е. от двете му страни има по още два хълма.

Около **Овчите хълмове** са разположени пет селища: на изток от хълмовете – село Овчеполци и село Тополи дол, на юг – село Черногорово, на запад – село Росен, и на север – село Цар Асен. До **Освобождението** (1878) в близост до **Овчите хълмове** е имало две изцяло турски села – Емирлий, което се е намирало на десния бряг на река Луда Яна, срещу Черногорово, и Алифакново, което се е намирало на североизток от Черногорово.

Първото писмено известие за крепостта на **Острия връх** е направено от Стефан Захариев (1810–1871) в неговото „Географико-историко-статистическо описание на Татар-Пазарджишката кааза”. **Описанието** е издадено за първи път във Виена през 1870 г. Има и второ (фототипно) издание в София от 1973 г.

Известието за крепостта се съдържа в легенда, намерила място в посочената книга на Ст. Захариев. В легендата се говори за войводата Георги, който със своите воини защитавал крепостта и загинал по време на османотурското завоевание през втората половина на XIV в.

Към повечето от селищата, на които Ст. Захариев прави описания в книгата си, той добавя „потребни забележвания” (необходими забележки – б. м. К. П.) за изяснение”. Към описанието на село Черногорово, което е на с. 33, е посочена 34-та забележка. Тя е поместена на с. 74 и с. 75. Тук именно Ст. Захариев разказва легендата, за която вече стана дума: „Половин час на север от селото (**Черногорово - б. м. К. П.**), в подножието на **Коюн тепе**, има един исполински гроб, дето селяните на всеки Гергьовден отивали вседомовно, та клали овни върху гроба, в жертва на героя, и се гощавали за спомен. За този **Български герой** доказват, че бил някой си войвода Георги, който при завоеванието вардил крепостта, която е на средния връх на **Коюн тепе**, сега развалена. Той като излезнал с воините си на **Гергьовден** да отблъсне турското нападение, в сражението му отсекли главата и той без глава припкал, докато паднал на това място, дето после го заровили, и за чест му принасяли жертва **Черногоровци**. Но преди 70

години със силата на Каванозовци, турците го отнели и го нарекли: **Ялжнъсча Гази**, та сега е дервишко теке.”

На с. 3 в своето **Описание на Татар-Пазарджишката кааза** Ст. Захариев пояснява, че в качеството си на наместник на Пловдивския митрополит, от 1840 до 1851 г., е събрал по-голямата част от материалите за бъдещата си книга. Това предполага, че до средата на XIX в. той вече е записал черногоровската легенда.

Какво всъщност е нейното съдържание ?

В нея се говори преди всичко за гроба на войводата Георги, загинал при османотурското завоевание през 70-те години на XIV в. Оттогава, в продължение на четири века, всяка година на Гергьовден, черногоровци отдавали почит на войводата Георги. Преди 70 години обаче (има се предвид 70 г. преди средата на XIX в. - б. м. К. П.), т. е. приблизително през 1780 г., турците от околните на Черногорово села, с помощта на управляващите в Татар-Пазарджик Каванозовци, отнели гроба на героя и го превърнали в дервишко теке, като му дали името **Ялжнъсча Гази (Самият, Истинският Воин - б. м. К. П.)**. От текста на Ст. Захариев се разбира, че гробът на войводата Георги, преди да бъде превърнат в теке, е бил всъщност и черковище. Топосите, които той посочва за мястото му са съвсем ясни: **половин час на север от Черногорово, в подножието на Коюн тепе.**

Тези координати стават още по-ясни, когато внимателно се разгледа руската „КАРТА НА ЧАСТТА ОТ БАЛКАНСКИЯ ПОЛУОСТРОВ, ОБХВАЩАЩА ТЕАТЪРА НА ВОЙНАТА 1877-1878 г.”.

По-долу е показана тази част от въпросната карта, където се намира региона на село Черногорово.

Вижда се, че съвсем близо до пътя, който свързва Черногорово и Овчеполци, вляво, в подножието на един от **Овчите хълмове (Дългия хълм)**, е отбелязано следното: „**Разв. турец. мон**”. Този надпис категорично потвърждава, че на посоченото място през 1878 г. все още е имало руини от „турски манастир”. Това всъщност е т. нар. „**дервишко теке**”, за което говори Ст. Захариев.

Нека сега отново се върнем към легендата !

Във времето от 1840 до 1851 г. черногоровци са я разказали на Ст. Захариев. Тогава все още е имало хора в Черногорово, които са помнели ритуала по отдаването на почит на войводата Георги на неговия гроб. Помнели са и отнемането на гроба от турците от околните селища и превръщането му в дервишко теке. Легендата става особено популярна в Черногорово по време на **Възраждането**. Ето защо веднага след **Освобождението** (1878 г.), ритуалът по отдаването на почит към войводата Георги е възстановен. Към този ритуал се приобщават и околни селища (Балдюво и Ферезлий) и той съществува до първите няколко години след Втората световна война, когато вероятно по атеистични съображения, властите го преустановяват. Ритуалът не би могъл да се създаде след **Освобождението** (1878 г.) и да се изпълнява до средата на 40-те години на XX век, при положение че не е съществувал преди 1780 г.

Тук трябва да се отбележи и нещо друго, което е особено важно. Всяка човешка общност (това важи и за българите) има сакрално отношение към смъртта и гроба. Недопустимо е било в миналото, както и днес, по отношение на смърт и гроб да се съчинява.

В този смисъл в продължение на столетия черногоровци са пазели и препредавали легенда, която е била отзвук на реално случили се събития.

Разбира се всичко това не променя факта, че във всяка легенда има елементи и на народно творчество. Близка е до мита с необикновените герои и дори с фантастиката, но се различава от тях по това, че в основата ѝ стоят действителни исторически събития. Тези обстоятелства са валидни и за черногоровската легенда.

Разгледана обаче в светлината на посочената руска карта от 1878 г., легендата за войводата Георги и защитата на крепостта на **Острия връх** през втората половина на XIV в., получава своята несъмнено по-голяма достоверност.

КАРТА
ЧАСТИ
БАЛКАНСКАТО ПОЛУОСТРОВА
ОБНОВАЮЩЕЙ ВЕСЬ ТЕАТЪРЪ ВОЙНЫ 1877-1878 гг.
Листъ № 3. Вертикальн. масштабъ.

ПРЕСНИМАНО
ОТ ЛИЧНАТА КОЛЕКЦИЯ НА
ВЛАДИМИР СОТИРОВ
С НЕГОВОТО ЛЮБЕЗНО
РАЗРЕШЕНИЕ,
МАЙ 2016

